

W S O Y K L A S S I K O T

FJODOR DOSTOJEVSKI

Rikos ja rangaistus

RIKOS JA RANGAISTUS

Fjodor Dostojevski

RIKOS JA RANGAISTUS

KUUSIOSAINEN ROMAANI
JÄLKILAUSEINEEN

SUOMENTANUT J. A. HOLLO

HELSINKI

Venäjänkielinen alkuteos *ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ*
ilmestyi 1866.

Ensimmäinen J. A. Holloin suomentama painos ilmestyi 1922.
Ensimmäinen tämän pehmeäkantisen laitoksen painos ilmestyi 2025.

Suomenkielinen laitos © J. A. Hollon perikunta ja WSOY 2025

Werner Söderström Osakeyhtiö
WSOY, Lönnrotinkatu 18, 00120 Helsinki

ISBN 978-951-0-52126-7

Painettu EU:ssa
Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut tuotevastuu@wsoy.fi

ENSIMMÄINEN OSA

I

Tavattoman helteisenä päivänä heinäkuun alussa, iltapuolella, lähti eräs nuori mies syrjäkadun varrelta vuokraamastaan pienestä huoneesta ja alkoi astella verkalleen kuin epäröiden, K-n sillalle päin.

Hän oli onnellisesti välttynyt kohtaamasta emäntäänsä portaissa. Hänen pieni kammionsa sijaitsi korkean, viisikerroksisen talon ylimmässä kerroksessa, ihan katon rajassa, ja muistutti pikemmin kaappia kuin ihmisasuntoa. Emäntä, jolta hän oli huoneen vuokrannut ja joka valmisti hänelle päivällisen ja piti huolta siivouksesta, asui kerrosta alempana, toisessa huoneistossa, ja vuokralaisen täytyi ulos mennessään joka kerta kulkea hänen keittiönsä ohi, jonka ovi oli melkein aina selkoselällä. Ja joka kerta, ohikulkiessaan, nuori mies tunsi jonkinlaista kiusallista arkuudentunnetta, jota hän häpesi ja joka sai hänen otsansa vetäytymään kurttuun. Hän oli korviaan myöten velassa emännälle ja varoi sen vuoksi häntä kohtaamasta.

Hän ei tosin ollut ujo eikä arka, päin vastoin; mutta hän oli ollut joitakin aikoja ärtyneessä ja jännittyneessä, raskasmielisyyden kaltaisessa tilassa. Hän oli siinä määrin uppoutunut itseensä ja eristäytynyt kaikista muista ihmisistä, että varoi kohtaamasta jokaista, ei ainoastaan emäntäänsä. Hän oli köyhyyden masentama, mutta tukulat olotkin olivat viime aikoina lakanneet häntä rasittamasta. Ansiotyön hän oli kerrassaan lopettanut; se ei häntä huvittanut. Todellisuudessa hän ei pelännyt ketään emäntää, olipa tällä mielessään mitä aikeita tahansa. Mutta pysähtyä portaissa, kuunnella kaikenlaista tyhjää jaaritusta jokapäiväisistä joutavista asioista, jotka eivät häntä vähimmässäkään määrässä liikuttaneet, velkomisia, uhkauksia, valituksia, ja samalla yrittää jotenkin suoriutua palkkaasta, pyydellä anteeksi, valehdella — ei, parempi silloin puikahtaa kissana portaista ja livistää pois kenenkään näkemättä.

Tällä kertaa hän muuten itsekin kadulle päästyään kummasteli, että oli pelännyt kohdata velkojaansa.

»Millaista tekoa suunnittelenkaan ja millaisia joutavia samalla pelkään!» mietti hän omituisesti hymyillen. »Hm... niin... kaikki on ulottuvilla ja kaikki pääsee käsistä, vain pelkuruuden vuoksi... tuo on jo selviö... Merkillistä: mitä ihmiset pahimmin pelkäävät? Uutta askelta, omaa uutta sanaa he pelkäävät kaikkein pahimmin... Lavertelen tässä liikoja. Siksipä en teekään mitään, kun lavertelen. Mutta saattaa olla toisaalta niinkin, että lavertelen sen vuoksi, kun en mitään tee. Kuluneen kuukauden aikana olen tosiaankin oppinut lavertelemaan maaten päivät pääksytyksin nurkassani ja miettien... iänikuisia. Miksi minä nytkään menen? Pystynkö *siihen*? Onko se täyttä totta? Ei ensinkään. Joutavilla vain itseäni huvittelen. Leluja! Juuri niin, pelkkiä leluja!»

Kadulla vallitsi ankara, tukehduttava helle ja tungos; kaikkialla oli kalkkia, rakennustelineitä, tiilikiviä, pölyä ja erikoinen kesäinen löyhy, tuttu jokaiselle pietarilaiselle, joka ei kykene vuokraamaan itselleen kesäasuntoa. Kaikki tuo järkytti äkkiä mitä epämiellyttävimmällä tavalla nuoren miehen jo muutenkin ärtyneitä hermoja. Tässä kaupunginosassa erittäin lukuisista kapakoista uhoava löyhy ja juopuneet, joita arkisesta ajasta huolimatta kohtasi alinomaa, täydensivät kuvan iljettävää, murheellista värisävyä. Mitä syvimmän inhon ilme vilahti hetkiseksi näkyviin nuoren miehen hienoissa piirteissä. Sanottakoon ohii menneen: hän oli erittäin sorea mies, silmät kauniit, tummat, tukka tummanruskea, vartalo solakka, ryhdikäs, pitempi keskikokoa. Mutta pian hän näytti vaipuvan syviin mietteisiin, tai oikeammin jonkinlaiseen horrokseen, ja asteli nyt eteenpäin ympäristöään havaitsematta ja tahtomattakaan sitä havaita. Vain silloin tällöin hän mutisi jotain itseksensä, tottuneena yksinpuheluihin, kuten vastikään oli itselleen tunnustanut. Samassa hän itsekin tajusi, että hänen ajatuksensa toisinaan hämmentyivät ja että hän oli kovin heikko: hän ei ollut enää kahteen päivään syönyt juuri mitään.

Hän oli niin huonosti pukeutunut, että joku muu vaikkapa puuteeseen tottunutkin henkilö, olisi hävennyt lähteä päiväiseen aikaan kadulle sellaisissa ryysyissä. Kaupunginosa oli muuten semmoinen, että oli vaikea vaatetuksella ketään hämmästyttää. Lähellä sijaitseva Heinätori, monet tunnetut talot ja varsinkin näille Pietarin keskiosan kaduille ja kujille kasaantunut käsityöläisväestö toivat näkymölle toisinaan niin kirjavaa väkeä, että olisi ollut ihme, jos kukaan olisi oudoksunut jotakin yksityistä ilmiötä. Mutta nuoren miehen

mieleen oli jo ehtinyt kertyä niin paljon kiukkuista ylenkatsetta, ettei hän, toisinaan hyvinkin nuorekkaasta herkkyydestään huolimatta ollenkaan hävennyt esiintyä kadulla ryysiyssään. Toisin oli laita, jos sattui tapaamaan joitakin tuttavvia tai entisiä tovereita, joita hän ei yleensä mielellään kohdannut... Mutta kun sitten eräs juopunut, jota kuljetettiin ties miksi ja minne valtavan suuren kuormahevosen vetämillä rattailla, ohii mennessään äkkiä huudahti: »Hei, sinä saksalainen hattumaakari!» ja alkoi täyttää kurkkua hoilata osoittaen häntä kädellään, niin nuori mies pysähtyi ja tarttui suonenvetoisin liikkein hattuunsa. Hattu oli korkea, pyöreä, Zimmermannin tehtaan valmistama, mutta jo loppen kulunut, ihan ketunkarvainen, täynnä reikiä ja tahroja, vailla lieriä ja muodottomaksi rutistuneena työnnetty takaraivolle. Mutta nuorta miestä ei vallannut häpeä, vaan ihan toisenlainen suorastaan pelonomainen tunne.

»Tiesinhän sen!» mutisi hän hämmennyksissään. »Ajattelinhan sitä! Se on kaikkein inhottavinta! Jokin tuollainen tyhmyys, jokin mitätön pikkuseikka voi tervellä koko aikeen! Hattu on liian silmäänpistävä... Naurettava ja sen vuoksi silmäänpistävä... Ryysyni vaativat välttämättä lippalakin, vaikkapa jonkinlaisen vanhan pannukakun, mutta ei tällaista sekasikiötä. Kenelläkään ihmisellä ei ole sellaista, se näkyy jo virstan päähän ja jää muistiin... Mikä tärkeintä: ne muistavat sen sitten, ja siinä on heti rikoksen todiste. Sellaisissa asioissa täytyy mikäli mahdollista välttää kaikkea silmäänpistävää... Pikkuseikat, pikkuseikat ne ratkaisevat!... Juuri pikkuseikat ne aina kaikki tarvelevät...»

Matka ei ollut pitkä; hän tiesi aivan tarkasti, kuinka monta askelta hänen talonsa portilta: tasan seitsemänsataakolmekymmentä. Hän näet oli ne laskenut kerran asiaa ankarasti haudottuaan. Siihen aikaan hän ei ollut itsekään vielä uskonut näitä haaveitansa, olihan vain kiihottanut itseään niiden muodottomalla mutta viekoittelevalla uskalaisuudella. Nyt, kuukautta myöhemmin, hän jo suhtautui asiaan toisin ja vaikka puhelikin itselleen ivallisesti omasta voimattomuudestaan ja epäröimisestään, hän oli silti tahtomattaankin tottunut pitämään »muodotonta» haavettaan suunniteltuna hankkeena, vaikka ei vielääkään luottanut itseensä. Tällä kertaa hän oli nimenomaan menossa *kokeilemaan*, miten hanke olisi suoritettavissa, ja hänen mielensä kävi askel askelelta yhä levottomammaksi.

Hänen sydämensä oli pakahtua ja hermoväristys puistatti ruumista, kun hän saapui suunnattoman ison rakennuksen luo, jonka

toinen puoli oli kanavaan, toinen . . .n kadulle päin. Talossa oli pelkkiä pikkuhuoneistoja, joissa asui kaikenlaisia ammattilaisia: vaatureita, lukkoseppiä, keittäjättäriä, erinäisiä saksalaisia, tyttöjä, jotka elättivät itseään itsellään, pikkuvirkamiehiä ym. Talon molemmilla porteilla ja pihoilla kulki väkeä alinomaa edestakaisin. Talonmiehiä oli kolme, neljä. Nuori mies oli kovin tyytyväinen, kun ei kohdannut ketään heistä, ja pujahti kohta kenenkään huomaamatta porraskäytävään portista oikealle. Portaات olivat pimeät ja ahtaات takaportaات, mutta hän tunsi ne, ja koko tämä ympäristö miellytti häntä: sellaisessa pimeydessä oli uteliaskin katse vaaraton. »Jos nyt jo pelkään näin, kuinka kävisikään silloin, jos olisi todella ryhdyttävä itse *tekoon*? . . .» tuli hän tahtomattaan miettineeksi noustessaan neljänteen kerrokseen. Siellä tukkivat häneltä tien muutamat kantajat, entiset sotilaat, jotka kuljettivat pois huonekaluja eräästä huoneistosta. Hän tiesi jo ennestään, että tuossa huoneistossa asui joku saksalainen virkamies perheineen. »Saksalainen siis muuttaa pois, ja niin muodoin jää neljänteen kerrokseen, näihin portaisiin ja tälle tasanteelle joksikin aikaa eukon huoneisto ainoaksi asutuksi. Se on hyvä juttu . . . joka tapauksessa . . .» mietti hän jälleen ja soitti eukon ovikelloa. Kello säräsi heikosti, ikään kuin olisi ollut peltiä eikä vaskea. Tällaisten vuokratulojen pienissä huoneistoissa on melkein poikkeuksetta semmoiset ovikellot. Hän oli jo unohtanut tuon äänen, joka omituisuudellaan tuntui äkkiä muistuttavan ja kirkastavan hänelle jotain . . . Hän kerrassaan säpsähti; hermot olivat jo tällä kertaa joutuneet liian kovalle koetukselle. Vähän ajan kuluttua ovea hiukan raotettiin: huoneiston asukas katseli tulijaa raosta ilmeisesti epäluuloisena ja näkyvissä olivat vain hänen pimeässä vilkkuvat silmänsä. Huomattuaan tasanteella paljon väkeä hän rohkaisi mielensä ja avasi oven kokonaan. Nuori mies astui kynnykseltä pimeään eteiseen. Sen jakoi kahteen osaan väliseinä, jonka takana sijaitsi mitätömän pieni keittiö. Eukko seisoi hänen edessään, kysyvän näköisenä. Hän oli pieni, näivettynyt, suunnilleen kuudenkymmenen vuoden ikäinen eukkopahanen: pienten silmien katse oli pistävä, ilkeä, nenä pieni, terävä; päähinettä hänellä ei ollut. Vaaleat, hie-man harmaantuneet hiukset kiilsivät öljyä. Hoikan, pitkän, kanansäärtä muistuttavan kaulan ympärille oli kiedottu jokin riepu, ja helteestä huolimatta riippui hartioilla lopen kulunut ja kellastunut turkkinutuu. Eukko yski ja ryki. Nuori mies nähtävästi katseli eukkoa jotenkin omituisesti, koska hänen silmissään vilahti taas äskeinen epäluuloisuus.

— Raskolnikov, ylioppilas; olin luonanne jo kuukausi sitten, kiiruhti nuori mies kevyesti kumartaen sanomaan; hänen mieleensä johtui, että piti olla niin kohtelias kuin suinkin voi.

— Muistanhan minä, herraseni, muistan varsin hyvin, että olitte, virkkoi eukko verkalleen, siirtämättä kysyvää katsettaan vieraan kasvoista.

— No niin . . . tässä minä olen jälleen ja samoilla asioilla . . . jatkoi Raskolnikov hiukan hämillään ja ihmetellen eukon epäluuloisuutta.

»Hän onkin ehkä aina tuommoinen, en vain tullut sitä taannoin huomanneeksi», mietti hän mielessä ikävä tunne.

Eukko oli hetkisen vaiti, ikään kuin olisi jotain harkinnut, astui sitten syrjään, osoitti huoneen ovea ja kehoitti vierastaan:

— Astukaa sisään, hyvä herra.

Pienessä huoneessa, johon nuori mies astui, oli keltaiset seinäpaperit, ikkunoissa musliiniverhot, ikkunalaudoilla pelargonioita; tällä hetkellä lankesi huoneeseen laskevan auringon kirkas valo. »Aurinko siis paistaa *silloinkin* samoin kuin nyt!» vilahti kuin sattumalta Raskolnikovin mielessä. Hän tarkasti nopein katsein koko huoneen tutustuakseen hyvin sen sisustukseen ja voidakseen painaa sen muistiinsa. Mitään erikoista ei huoneessa ollut. Kaluston, joka oli läpeensä hyvin vanha ja keltaista puuta, muodosti sohva valtavine käyrine selkänojineen, sohvan edessä seisova soikea pöytä, peräseinällä sijaitseva pukupöytä pienine kuvastimien, muutamat tuolit ja pari kolme keltaisilla kehyksillä varustettua halpaa kuvaa, jotka esittivät saksalaisia neitejä linnut käsissään — siinä koko kalusto. Nurkassa paloi lamppu pienen pyhi-myksenkuvan edessä. Kaikki oli erittäin puhdasta: huonekalut ja lattiat olivat kirkkaiksi hangatut; kaikki kiils. »Lizavetan työtä», mietti nuori mies. Koko huoneistosta ei olisi löytänyt tomun hiventäkään. »Pahasisuiset vanhat lesket harrastavat usein tällaista puhtautta», jatkoi Raskolnikov mietteitään uteliaasti vilkuen toisen pienen huoneen ovea peittävään karttuuniverhoon. Eukon sänky ja lipasto olivat tuossa toisessa huoneessa, johon Raskolnikov ei ollut vielä kertaakaan päässyt katsahtamaan. Huoneistoon ei kuulunut muuta kuin nämä kaksi kamaria.

— Mitä teillä on asiaa? tiedusteli eukko tuikeasti, astuttuaan sisään ja asetuttuaan jälleen ihan vieraan eteen voidakseen katsoa häntä suoraan kasvoihin.

— Tulin panttaamaan. Kas tuossa! — Nuori mies veti taskustaan vanhan litteän hopeakellon. Takakuoreen oli kuvattu maa-pallo. Vitjat olivat teräksiset.

— Toisen pantin aika on jo kulunut umpeen. Toissapäivänä tuli kuukausi täyteen.

— Oikaa kärsivällinen; maksan teille koron toiseltakin kuukaudelta.

— Minulla, herraseni, on täysi valta odottaa tai heti myydä panttinne.

— Mitä annatte kelloa vastaan, Aljona Ivanovna?

— Turhanpäiväisiä kanniskelet, herraseni, eihän tuo tuomoinen maksa juuri mitään. Sormuksesta annoin edellisellä kerralla kaksi seteliä, mutta kultasepältä sen voi ostaa uutena puoleltoista ruplalla.

— Antakaa neljä ruplaa; lunastan sen varmasti, se on isän peruja. Minä saan piakkoin rahoja.

— Puolitoista ruplaa ja korot etukäteen, jos haluatte.

— Puolitoista ruplaa! huudahti nuori mies.

— Tehkää tahtonne. — Eukko ojensi hänelle kellon takaisin. Nuori mies otti sen ja oli niin kiukuissaan, että aikoi jo lähteä pois, mutta malttoi samassa mielensä, kun tuli ajatelleeksi, ettei ollut muualle menemistä ja että hänellä oli vähän muutakin asiaa.

— Antakaa tänne! virkkoi hän tyyneästi.

Eukko kaivoi taskustaan avaimet ja meni toiseen, verhojen takaiseen huoneeseen. Jäätyään yksin seisomaan keskelle huonetta nuori mies kuulosteli uteliaana ja teki päätelmiään. Eukko kuului avaavan lipastoa. »Nähtävästi ylimmäisessä laatikossa, arveli kuuntelija. — Avaimia hän siis pitää oikeassa taskussaan... Kaikki yhdessä kimpussa, teräsrenkaassa... Ja joukossa on avain joka on toisia suurempi, kolme kertaa suurempi, lehti sakarainen; se ei ole lipaston avain... Siellä siis on vielä jokin lipas tai kirstu... Olisipa hauska tietää. Kirstujen avaimet ovat aina semmoisia... Mutta miten alhaista tämä kaikki onkaan...»

Eukko palasi.

— Kas niin, taattoseni: jos laskemme kymmenen kopeekkaa ruplalta kuukaudessa, niin teidän tulee maksaa puoleltoista ruplalta kuukaudessa viisitoista kopeekkaa etukäteen. Kahdesta aikaisemmin lainaamastanne ruplasta tulee saman laskun mukaan kaksikymmentä kopeekkaa etukäteen. Yhteensä siis viisineljättä. Teidän tulee siis nyt saada kellostanne rupla ja viisitoista kopeekkaa. Kas tuossa, olkaa hyvä.

— Mitä! Rupla ja viisitoista kopeekkaaako siitä vain tulikin!

— Niin on laita.

Nuori mies ei rakentanut riitaa vaan otti rahat. Hän katseli

eukkoa eikä kiirehtinyt lähtemään, ikään kuin hänellä olisi ollut vielä jotain sanottavaa tai tehtävää, mutta ei olisi itsekään tietänyt, mitä...

— Minä ehkä tuon teille, Aljona Ivanovna, näinä päivinä vielä uuden pantin... hopeisen... kauniin... savukekotelon... kunhan saan sen takaisin ystävältäni... — Hän joutui hämilleen ja vaikeni.

— Puhutaan siitä sitten, taattoseni.

— Hyvästi... Mutta oletteko aina ihan yksin kotosalla; miten on sisaren laita? kysyi hän niin luontevasti kuin osasi, eteiseen astuessaan.

— Mitä te, taattoseni, hänestä tahdotte?

— Enpä mitään erityistä. Kysyinhän vain. Kohtapa te... Hyvästi, Aljona Ivanovna!

Raskolnikov lähti kovin kiihdyksissään. Kiihtymys yltyi yltymistään. Portaita laskeutuessaan hän pysähtyikin muutamia kertoja, ikään kuin olisi jotain erikoista äkkiä iskenyt hänen mieleensä. Kadulle ehdittyään hän vihdoinkin huudahti:

»Hyvä Jumala, kuinka iljettävää tämä kaikki onkaan! Tosiaanko, tosiaanko minä... ei, mitä joutavia, järjettömyyksiä! lisäsi hän päättävästi. — Kuinka voi sellainen kauheus ollenkaan johtua mieleeni? Millaiseen lokaan sydämeni taipuukaan! Ennen kaikkea: kuinka likaista, siivotonta, inhottavaa, inhottavaa!... Ja minä, kokonaisen kuukauden...»

Mutta hän ei kyennyt sanoin eikä huudahduksin ilmaisemaan mielenliikutustaan. Suunnattoman inhon tunne, joka oli alkanut häntä painostaa ja kuvottaa jo eukon luo mennessä, kävi nyt niin valtavaksi ja ilmeni niin selvästi, ettei hän tiennyt minne paeta tuskaansa. Hän kulki katukäytävää kuin juopunut vastaantulijoita huomaamatta ja alinomaa heihin törmäten. Vasta toiselle kadulle päästyään hän tointui. Katsellessaan ympärilleen hän havaitsi seisovansa kellarikerroksessa sijaitsevan kapakan edessä, johon johtivat portaat katukäytävältä. Samassa astui kapakan ovesta kaksi humalaista, jotka toisiaan tukien ja sättien kapusivat ylös kadulle. Liikojia miettimättä Raskolnikov laskeutui alas. Hän ei ollut milloinkaan ennen käynyt kapakoissa, mutta nyt hänen päätänsä pyörrytti ja lisäksi häntä kiusasi polttava jano. Hänen teki mieli juoda kylmää olutta, varsinkin koska otaksui äkillisen heikkoutensa johtuvan osittain siitä, ettei ollut pitkään aikaan mitään syönyt. Hän istuutui pimeään, likaiseen nurkkaan, pienen, tahmean pöydän ääreen, tilasi olutta ja joi ahnaasti ensimmäisen lasin. Olo

tuntui heti helpommalta ja ajatukset kirkastuivat. »Mitä joutavia», sanoi hän toivorikkaana, »eihän siinä ollut mitään syytä käydä levottomaksi. Pelkkä ruumiillinen häiriö! Ei muuta kuin lasi olutta, palanen leipää — ja samassa jo äly voimistuu, ajatus seestyy, aikeet lujittuvat! Hyi tuota surkeutta! . . . Vaikka hän sylkäisikin halveksivasti, hän näytti jo iloiselta, ikään kuin olisi äkkiä vapautunut hirmuisesta taakasta, ja katseli hyvänsuovasti toisia kapakassa istujia. Mutta samassa hän jo kaukaa aavisteli, että koko tämä alttius parempaan oli sekin sairaalloinen ilmaus.

Kapakassa oli enää vain vähän väkeä. Paitsi niitä kahta humailaista, jotka hän oli kohdannut portaissa, oli heti heidän jälkeensä poistunut kokonainen joukko, suunnilleen viisi miestä, joilla oli mukanaan katutyttö ja hanuri. Heidän mentyään oli hiljaisempaa ja tilavampaa. Jäljellä oli eräs lievästi päihtynyt mies, joka istui oluensa ääressä ja näytti pikkuporvarilta; hänen toverinsa, tavattoman pitkä, lihava, harmaapartainen mies; tällä oli yllään lyhyt nuttu, hän oli kovin päihtynyt ja nukkui penkillä; toisinaan hän näytti hieman valveutuvan, napsutteli sormiaan, levitteli käsivarsiaan ja nousi istumaan, kumminkaan penkiltä liikkumatta; samalla hän lauloi jotain jonnin-joutavaa yrittäen palauttaa mieleensä säkeitä, tämäntapaisia:

Eukkoani hellittelin,
Vuoden pitkän lellittelin . . .

Toisinaan hän äkkiä heräsi ja alkoi taas:

Rantatietä käydessäin
Vanhan heilin siellä näin . . .

Mutta kukaan ei yhtynyt hänen iloonsa; hänen vaitelias kumppaninsa suhtautui näihin purkauksiin suorastaan vihamielisesti ja epäillen. Paitsi näitä oli vielä eräs mies, joka näytti suunnilleen entiseltä virkamieheltä. Hän istui yksikseen, juoma-astia edessään, ryyppäsi silloin tällöin ja katseli ympärilleen. Hänkin näytti olevan hiukan kiihtyneessä mielentilassa.

II

Raskolnikov oli tottumaton olemaan suuressa joukossa ja oli, kuten sanottu, varsinkin viime aikoina välttänyt kaikkea seuraa. Mutta nyt tuntui siltä, kuin jokin olisi äkkiä vetänyt häntä ihmisten

puoleen. Hänessä tuntui tapahtuvan jonkinlainen muutos, ja samalla syttyi kerrassaan palava halu olla ihmisten parissa. Kokonaisen kuukauden kestänyt kiinteä tuskallinen levottomuus ja synkkä kiihtymys oli vaikuttanut häneen niin uuvuttavasti, että hänen teki mieli hengähtää edes hetkinen toisessa olopiirissä, millaisessa tahansa, ja niin hän jäi mielihyvin kapakkaan huolimatta ympäristönsä siivottomuudesta.

Kapakan isäntä pysytteli toisessa huoneessa, mutta tuli sentään usein näkyviin laskeutuen jostakin portaita myöten. Ensiksi ilmaantuivat silloin hänen korkeat rasvanahkasaappaansa, joissa oli leveät punaiset käänteet. Hänellä oli yllään hihatton nuttu ja mustat, likaisuuttaan kiiltävät silkkihiivit; kaulaliinaa ei ollut, ja koko naama näytti rasvatulta kuin rautainen lukko. Tarjoilupöydän takana oli noin neljäntoista vuoden ikäinen poikanulikka ja vielä toinenkin, nuorempi, joka toimitti vieraille heidän tilauksiansa. Pöydällä näkyi kurkun viipaleita, mustia korppuja ja palasiksi leikattu kala; kaikki tuo hajahti kovin pahalta. Tuntui niin tukehduttavalta, että istuminen kävi melkein sietämättömäksi, ja viinan lemu oli niin väkevä, että voi päähtyä pelkästä hengittelemisestä muutamassa minuutissa.

Toisinaan tapaa henkilöitä, ventovieraitakin, joihin kiintyy ensi näkemältä, äkkiä, arvaamattaan, ennen kuin on sanaakaan vielä sanottu. Sellaisen vaikutuksen teki Raskolnikoviin tuo vieras, joka istui syrjässä ja muistutti entistä virkamiestä. Nuori mies muisteli myöhemmin usein tätä ensimmäistä vaikutelmaa, jota hän piti pelkästä aavistuksesta johtuvana. Hän katseli virkamiestä taukoamatta, tosin jo siitäkin syystä, että tämä puolestaan tuijotti häneen, ilmeisesti kovin haluten päästä puheisiin. Muita kapakassa olijoita, isäntääkin, virkamies katseli tottuneeseen tapaan, jopa ikävystyneenäkin, ja sitä paitsi hänen katseessaan oli jonkinlainen ylpeän ylenkatseen vivahdus, ikään kuin nuo olisivat olleet alempaan yhteiskunnalliseen asemaan ja sivistystasoon kuuluvia henkilöitä, joiden kanssa hänen ei käynyt keskusteleminen. Hän oli jo kuudennella kymmenellä, keskikokoinen ja vankkarakenteinen, tukka oli harmaa, mikäli ei ollut kokonaan hävinnyt, kasvot alinomaisesta juopottelusta pöhöttyneet, keltaiset, jopa vihertävätkin; turvonneiden luomien alta loistivat kapeina rakoina pienet, mutta virkeät, punertavat silmät. Hänessä oli jotain perin omituista: hänen katseessaan oli jonkinlaista intomielistä hehkua — myös älyä ja järkeä, miksi ei — mutta samalla siinä näytti välähtelevän jonkinlaista mielettömyyttäkin. Hänellä oli yllään vanha, aivan

repaleinen musta takki, josta napit olivat karisseet pois. Yksi ainoa nappi oli vielä jotenkin kiinni, ja sillä hän oli nuttunsa napittanut, ilmeisesti haluten pysyä säädyllisyyden rajoissa. Keller-vistä liiveistä törötti rypistynyt, likainen paidanrinnus. Naama oli ajeltu, kuten virkamiehen ainakin, mutta siitä oli jo pitkä aika, koska sinervä sänki pisti sakeana näkyviin. Hänen käyttäytymisessäänkin oli todella jotain vankasti virkamiesmäistä. Mutta hän oli kovin levoton, pörrötti hiuksiaan, nojasi toisinaan rikkinäisin kyynärpäin likaiseen, tahmeaan pöytään ja painoi ahdistussissaan pään käsiinsä. Viimein hän katsoi Raskolnikovia suoraan silmiin ja kysyi kuuluvasti ja varmasti:

— Sallitko, arvoisa herra, kääntyä puoleenne säädyllisin puhein? Vaikka näet ulkoasunne ei osoitakaan teidän olevan missään merkittävässä asemassa, tunnen teidät silti kokemuksen perusteella sivistyneeksi ja juopotteluun tottumattomaksi mieheksi. Olen itse aina kunnioittanut jaloihin luonteenomaisuuksiin liittyvää sivistyneisyyttä ja olen sitä paitsi nimineuvos. Nimeni on Marmeladov, nimineuvos. Sallitko tiedustella, oletteko viroissa?

— En, minä opiskelen . . . vastasi nuori mies, hiukan oudoksuen omituista, koreilevaa puhetapaa ja äkillistä, suorasukaista puhuttelua. Vaikka hän olikin vastikään hetkellisesti kaivannut millaista seuraa tahansa, ensimmäinen todella häneen kohdistettu sana viritti häneen tavallisen, ikävän ja ärsyttävän vastenmielisyyden tunteen jokaista vierasta kohtaan, joka läheni tai vain pyrkikään häntä lähenemään.

— Siis ylioppilas tai entinen ylioppilas! huudahti virkamies. — Sitähän minäkin! Kokemus sen tekee, hyvä herra, monenkertainen kokemus! — Hän viittasi kerskaillen otsaansa. — Olette ollut ylioppilas, käynyt opillisia uria! Mutta sallikaahan . . .

Hän nousi, horjahti, otti pullonsa ja lasinsa ja istuutui nuoren miehen pöytään, vinosti häntä vastapäätä. Hän oli päihdyksissä, mutta puhui selvästi ja sujuvasti, toisinaan vain hiukan sekaantuen ja venytellen sanojaan. Hän kävi erikoisen ahnaasti Raskolnikovia ahdistamaan, ikään kuin hänellä ei olisi kokonaiseen kuukauteen ollut puhetovertia.

— Hyvä herra, — aloitti hän mahtipontiseen tapaan, — köyhyys ei ole mikään synti; se on totinen tosi. Tiedän minä senkin, ettei juoppous ole mikään hyve, ja se on vielä totisempi tosi. Mutta kerjurimaisuus, hyvä herra, kerjurimaisuus — se on synti, se. Köyhyydessä voitte yhä säilyttää synnynnäisen tunteiden jalouden, mutta kerjurimaisuudessa se on täysin mahdotonta. Ker-

— En, en ole sattunut, vastasi Raskolnikov. — Miten niin?
— No, minä tulen sieltä; olen jo viisi yötä . . .
Hän täytti lasinsa, joi ja vaipui mietteisiin. Hänen vaatteissaan ja hiuksissaankin riippui tosiaankin siellä täällä heinänkorsia. Oli sängen luultavaa, ettei hän ollut viiteen päivään riisuutunut eikä peseytynyt. Punervat, lihavat kädet mustine kynsineen olivat erikoisen likaiset.

— Jaaritteliija! virkkoi isäntä ääneen. — Miksi et tee työtä, miksi et ole palveluksessa, kun kerran olet virkamies?

— Miksi en ole palveluksessa, herraseni, virkkoi Marmeladov kääntyen Raskolnikovin puoleen, ikään kuin hän olisi ollut kysyjä.
— Miksi en ole palveluksessa. Eikö sydäntäni kirvele, kun suotta vetelehdin? Kun herra Lebezjatnikov kuukausi sitten omakätisesti pieksi puolisoani ja minä makasin humalassa, luuletteko, etten silloin kärsinyt? Anteeksi, nuori mies, onko sattunut, että te . . . hm . . . että olette pyydellyt rahaa lainaksi toivottomasti?

— Onpa kyllä . . . niin, miten toivottomasti?

15

— Minä tarkoitan: ihan toivottomasti, jo ennakolta tietäen, ettei siitä ole mitään hyötyä. Te tiedätte esimerkiksi, ennakolta ja täysin varmasti, ettei tämä kaikkein hyväntahtoisin ja hyödyllisin kansalainen missään tapauksessa anna teille rahoja, sillä kysynpä: miksi hän sen tekisi? Hän tietää varsin hyvin, etten minä niitä maksa takaisin. Myötätuntoisuudestako? Mutta herra Lebezjatnikov, joka seuraa kaikkia uusia aatteita, selitti hiljattain, että myötätunnon on meidän aikanamme kieltänyt tiedekin ja että niin on laita Englannissa, jossa harrastetaan taloustiedettä. Miksi, kysyn minä, hän antaisi? Mutta nähkääs, vaikka ennakolta tiedätte, ettei hän anna, lähdette kuitenkin ja . . .

— Minkä tähden sitten lähtisin? — kysyi Raskolnikov.

— Entä jos ei ole ketään muuta, jos ei voi enää lähteä minnekään muualle? Täytyyhän toki olla niin laita, että jokainen ihminen voi ainakin jonnekin lähteä. On näet sellaisia aikoja, jolloin välttämättä täytyy lähteä jonnekin! Kun ainoa tyttäreni lähti ensi kerran keltaisen lippu mukanaan, lähdin minäkin . . . (tyttäreni näes on keltaisen lipun eläjiä . . . lisäsi hän välihuomautukseksi hieman levottomasti katsellen nuorta miestä). Se ei haittaa, hyvä herra, ei ollenkaan! riensi hän kohta näennäisen rauhallisesti selittämään, kun pöydän takana olevat pojat purskahtivat nauramaan ja isäntäkin hymyili.

— Ei ollenkaan! Tuo päiden pudisteleminen ei minua yhtään liikuta, sillä kaikki ovat asiasta jo täysin selvillä ja kaikki, mikä salattu on, pitää julki tuleman, enkä minä suhtaudu siihen ylenkatsoen vaan nöyryn mielin. Olkoon! Olkoon! »Katso ihmistä!» Anteeksi, nuori mies, voitteko . . . Ei, minun on lausuttava se voimakkaammin ja kuvaavammin: ei *voitteko*, vaan *uskallatteko*, kun katsoitte minua tällä hetkellä, uskallatteko varmasti vakuuttaa, etten ole sika?

Nuori mies ei vastannut mitään.

— No, jatkoi puhuja vakaasti, jopa tällä kertaa entistä arvokkaammin, kun naurunhihitys jälleen oli ennättänyt tauota, no, olkoonpa, että olen sika, mutta hän on sentään rouvasihminen! Minä olen elukan näköinen, mutta Katerina Ivanovna, minun puolisoni, on sivistynyt henkilö, syntyjään esikuntaupseerin tytär. Myönnettäköön, myönnettäköön, että minä olen halpamainen olento, mutta hän on ylevämielinen nainen ja täynnä kasvatuksen luomia jalostettuja tunteita. Mutta sittenkin . . . voi, jospa hän minua säälisil! Hyvä herra, hyvä herra, pitäisi olla niin laita, että jokaisella ihmisellä olisi ainakin yksi sellainen paikka, jossa häntä säälitään! Katerina Ivanovna tosin on ylevämielinen nainen, mutta hän ei ole oi-

1800-luvun Pietarissa köyhä ylioppilas Raskolnikov katsoo oikeudekseen tehdä murhan. Uhriksi valikoituu häikäilemätön panttilainaja – vanha nainen, joka säilyttää asunnossaan rahaa ja arvoesineitä. Raskolnikov järkeilee, että voisi siten vapautua köyhyydestä ja saavuttaa suuria.

Eiköhän rikos voi olla oikeutettu, jos sen tekee poikkeuksellisen yksilön kurjuuden helpottamiseksi?

Mutta kun teko on tehty, Raskolnikovin valtaavat hämmennys, vainoharhaisuus ja inho. Alkaa rikoksentekijän monivaiheinen tie kohti tunnustusta.

TEOKSEN ON SUOMENTANUT J. A. HOLLO.

KANNEN MAALAUS Mikhail Rojter 1916–1993), *Raskolnikov's House in St. Petersburg* 1974
Akwarelli | © Gamborg Collection / The Bridgeman Art Library
KANNEN SARJA-ASU Ville Laihonon • KANSI Martti Ruokonen

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-52126-7